

Pietro Archiati

Krišna a překonání pokrevnosti

Buddhova osmidílná stezka - tenkrát a dnes

Jedno důležité hinduistické božstvo nese jméno Krišna. Na otázku, kdo je Krišna, se i v rámci hinduismu odpovídá různě, podle toho, jestli odpovídající bere v úvahu jeho působení v počátcích indického náboženství, anebo to, co mnohem později svěřil svému vozataji Ardžunovi v Bhagavadgítě. A ještě něco jiného se ukáže, když se zeptáte, kým je Krišna dnes, co nám má dnes říci a jak působí v dnešním lidstvu.

Ve velkolepém eposu Mahábhárata, k němuž Bhagavadgíta patří, najdeme něco, co není příliš známo: Krišna vyzve Ardžunu, aby bez váhání poslal na smrt své pokrevní příbuzné. Kdo chce ve východních náboženstvích vidět jen mírumilovnost a soucit, ten se možná podiví, že jedna ze zásadních výzev božstva v Bhagavadgítě spočívá v tom, aby člověk sebral odvahu a překonal vlastní pokrevní pouta, vymanil se z nich.

Ve starověku byl život jednotlivce předurčován zděděnými silami krve. Právě tato závislost měla být s přelomem věků definitivně překonána. Vrozená, instinktivní jasnozřivost závisela na silách krve, byla uchováвана sňatkem mezi pokrevními příbuznými. „Nyní však přichází doba,“ říká Krišna Ardžunovi, „kdy už pokrevně vázaná jasnozřivost není na místě, protože stojí v cestě vývoji myšlením zjasněného vědomí jednotlivce. Chceš-li připravovat budoucnost, musíš v sobě překonat síly krve. Nesmíš se již nechávat určovat jen silami dědičnosti. Od nepaměti oslavovaný sňatek mezi pokrevními příbuznými musí skončit. Sňatek mezi pokrevně blízkými musí být nahrazen sňatkem mezi pokrevně si cizími lidmi. Vytváření společenství na základě pokrevního příbuzenství všechny ostatní lidi vylučuje. Spřízněnost volbou zakládá naproti tomu společenství, k němuž mohou patřit všichni lidé bez výjimky“.

Překročení tohoto důležitého prahu ve vývoji lidstva je nádherně popisováno v mytologiích a náboženstvích národů. Vzpomeňme například únos Sabinek v římských dějinách nebo dějiny starohebrejského národa, kde se několikrát připomíná, že smíchání krve vlastního kmene s krví jiných národů představuje před Hospodinem ten nejhorší hřích, protože má za následek ztrátu privilegovaného vztahu k němu, ztrátu jakékoli „magie krve“. A přesto si dokonce i Abraham vyhledá ženu mimo židovský národ...

Také evangelium poukazuje na toto tajemství, například u prvního „znamení“ učiněného Kristem při svatbě v Káni Galilejské. Slovo „Galilea“ znamená v hebrejštině smísení krve, směs národů. „Z Galileje nemůže vzejít nic dobrého!“ byli proto přesvědčeni obyvatelé Judeje, tedy »čistokrevní« Židé. Kristus však mohl působit jen mezi lidmi, kteří již učinili alespoň první krůčky ve vymaňování se z pokrevních vazeb. Jen u nich mohl zahájit druhou fázi vývoje, nesenou spřízněností volbou, to znamená svobodou jednotlivého člověka.

Můžeme tedy rozumět tomu, proč Krišna říká Ardžunovi: „Bojuj statečně, vrhni se do nutného průběhu lidského osudu, podle něhož se od nynějška musí krev obracet proti příbuzné krvi. Budoucí vývoj si žádá, aby člověka přestalo určovat jakékoli společenství nesené dědičností. Žádá si, aby se společenství stalo od nynějška nástrojem svobody jednotlivce.“ Přesně totéž říká i Kristus slovy; nad nimiž si mnozí křesťané marně lámou hlavu: „Kdo přichází ke mně a nemá v nenávisti“ - řecky: (misei) - „svého otce a matku, svou ženu a děti, své bratry a sestry, ano i sám sebe, nemůže být mým učedníkem“ (L 14,26). Tím

je řečeno: Člověk může své pokrevní příbuzné skutečně milovat jen tehdy, když je miluje ze své svobody jako lidi, tak jako všechny ostatní. Aby to dokázal, musí překonat lásku způsobovanou krví, která činí nesvobodným, musí ji odmítnout, musí „nenávidět“ to, jak ho určuje. Láska způsobovaná krví je jen úplný začátek pravé lásky; která je neoddělitelná od svobody.

Jaká je tedy pravá povaha Krišny? To je nádherně popsáno v Bahagavadgítě: Krišna zde vystupuje jako výraz tvořivého kosmického Slova. Je podstatou všech bytostí, tvůrčí silou, ideálem všech věcí, působící příčinou a vývojovým zákonem celého stvoření.

Krišna doslova praví: „Jsem, Gudákéšo, (věčné) Já, jež sídlí v srdci všech bytostí, jsem počátek bytostí, jejich střed i konec. Áditjům jsem Višnu, nebeským tělesům zářící slunce, Mariči jsem mezi Maruty, luna mezi souhvězdími, mezi védami jsem Sámavédou, mezi bohy jsem pánem Vasuů, myslí jsem mezi smysly, pro bytosti jsem vědomím. Mezi Rudry jsem Šivou, mezi skřety a běsy jsem Vládcem pokladů, Vasuům jsem Bůh ohně, Méru jsem mezi horskými vrcholy. Věz též, synu Prthy, že domácím obětníkům jsem velekněz bohů Brhaspati, vojevůdcům jsem Skandou, jezerům jsem oceánem, velkým zřecům jsem Bhrgu, slovům jsem jediné nepomíjející óm, mezi oběťmi jsem obětí tiché modlitby, mezi horstvy jsem Himálaj, stromům jsem posvátným fíkovníkem, božským zřecům Náradou, gandharvům jsem Čitrarathou, pro ty, kdo dosáhli dokonalosti, jsem mlčenlivý mudrc Kapila. Věz, že mezi koňmi jsem Uččajhšravasem, zrozeným z nápoje nesmrtelnosti, mezi ušlechtilými slony jsem Airá vatou, mezi lidmi králem. Mezi zbraněmi jsem Indrovým hromoklínem, krávou hojnosti jsem mezi kravami, jsem Kandarpu ploditelem, mezi hady jsem Vásuki. "

Buddhova osmidílná stezka - tenkrát a dnes

V šestém století před přelomem věků, dlouho po vytvoření Bhagavadgíty, se objevil Buddha. Geniálním způsobem shrnul to, co do jeho doby vzniklo v naukách východních náboženství, co se ukázalo ve Védách a ve Védántě (sanskrtský výraz pro „moudrost“) - současně s úsvitem řecké kultury. Za svůj úkol považoval předat vše tradované budoucímu lidstvu, neboť doba, v níž tyto pravdy ještě mohly být inspirovány shůry, byla pryč. Zvěstování celých tisíciletí mělo zůstat lidstvu zachováno ve vzpomínce.

Zásadní Buddhův přínos pro budoucnost lidstva proto nespočívá ani tak v moudrosti, kterou jeho učení obsahuje. Tím zvláštním v buddhismu je mnohem spíše důraz na morální vývoj člověka, na praktická cvičení, spočívající v následování osmidílné stezky. To je zásadní obrat od orientálního hinduistického náboženství starověku, stavícího do popředí moudrost zjevení - jako výraz božského působení ve světě - k mravnímu požadavku vnitřního tříbení. To předpokládá, že člověk nyní začne brát svůj vývoj do vlastních rukou.

V knize Rudolfa Steinera „Jak dosáhnout poznání vyšších světů“, najdeme mezi duševními cvičeními uvedenu také Buddhovu osmidílnou stezku. A můžeme si klást otázku: Má se dnešní člověk vracet k buddhismu? Nehraje zde snad vývojová perspektiva žádnou roli, když je dva a půl tisíce let po Buddhovi doporučována tatáž vnitřní cesta?

Vezměme si člověka, který se po Buddhově osmidílné stezce ubíral pět set let před přelomem věků, a člověka, který těchto osm cvičení provádí dnes. Budou to v obou případech stejná cvičení? Odpověď může znít jen: ano i ne. Záměr, abych jakožto člověk pokročil, je týž, avšak způsob provedení, vnitřní zkušenost, kterou při tom činím, se bude značně lišit. Před přelomem věků ještě tato cvičení nemohla být prováděna z individuální síly Já - Buddhův žák ve všem poslouchal svého Mistra. Po přelomu může člověk jít po cestě ukázané Buddhou jen na základě svobodného rozhodnutí - a zcela individuálním způsobem.

Nezáleží na tom, jestli se člověk, který těchto osm cvičení provádí, nazývá „buddhistou“ nebo „křesťanem“ nebo „muslimem“. Důležité je, zda tato cvičení provádí způsobem

odpovídajícím době, v níž žije, zda s jejich pomocí lépe zvládne svůj úkol člověka dnešní doby. Důležité je, co při tom prožívá a čím se prostřednictvím těchto cvičení vnitřně stává.

Jednotlivé kroky osmidílné stezky jsou:

1. správně myslet;
2. správně rozhodovat;
3. správně mluvit;
4. správně jednat;
5. najít správné povolání;
6. osvojit si správné návyky;
7. vážit si svých správných životních zkušeností;
8. vykonávat správnou meditaci.

Dávej pozor, co – víc ještě, jak*

Od přelomu věků se v lidském vědomí mnohé změnilo. Není zde snad důležitou otázkou, co může Buddha říci dnešnímu člověku - neméně důležitou než zabývat se tím, co vykonal a učil před dvěma a půl tisíci lety? Kde je Buddha dnes a co koná teď? Vydeme-li z toho, že je reálnou, nikoli smyšlenou duchovní bytostí, pak musí také dnes rozvíjet svou působnost.

Řekl by dnes ještě totéž co tenkrát? Jestliže lidstvo za tato tisíciletí i díky jeho učení pokročilo ve svém vývoji, jestliže v naší době máme oproti dřívějšímu úplně jiné vývojové úkoly, nemusíme pak také předpokládat, že Buddha má dnes lidem co říci mnoho nového - třebaže jeho vyznavači chtějí za každou cenu zůstat „věrní“ tomu, co učil před dávnou dobou?

Také „desatero přikázání“ Mojžíšova zákona si dodnes plně zachovává svou platnost, také dnes platí bez omezení například přikázání »nezabiješ“. Jen možnosti zabít život jsou dnes, po více než dvou tisíciletích, zcela jiné, různorodější. Tenkrát se například ještě nemluvilo o „nactiutrhaní“; ** tenkrát ještě nebylo technicky možné způsobovat vymírání tisíců a tisíců rostlinných a živočišných druhů, jak je tomu dnes.

* Citát z Fausta, II. díl, 2. dějství, Laboratoř, Homunkulus: „Nach Vorschrift sammle Lebenselemente / Und fage sie mit Vorsicht ems ans andre. J Das Was bedenke, mehr bedenke Wie.“ (Česky v překladu O. Fischera jako ... elixír života zde z prvků skládej / a dávej pozor, co se má tam dáti, / víc ještě, jak se všechno promísí.) Jinými slovy: „Co“ je důležité, ještě důležitější je ale „jak“. (Pozn. překl.)

** V něm. orig. Rufmord, což doslova znamená vražedná pomluva či vražda pomluvou. (Pozn. překl.)

Totéž platí pro Buddhových osm přikázání, Rozhodující slovo, které mají všechna společné, je slovo „správně“ – všechno musí být u člověka na správném, pravém místě. To, co je správné v určitou dobu - například v zacházení učitele s desetiletým dítětem - již není ve vývojové perspektivě správné později. V moderní epoše individualizace a svobody znamená správně nejen ve správný čas, ale také pro správného jedince, to znamená tak, aby to bylo vhodné pro jednotlivce v jeho jedinečnosti. Co je pro jednoho dobré, může být pro druhého velmi špatné. Ve všech osmi cvičeních buddhistické stezky tak můžeme sledovat nejen to, co platí ve všech dobách, ale i to nové:

1. až 4.: Správně myslet, správně rozhodovat, správně mluvit, správně jednat. To jsou i dnes naše čtyři hlavní činnosti, stavící jedna na druhé:

1. správně vnímat;

2. správně myslet;
3. správně cítit;
4. správně chtít a jednat.

Tím prvním byl tenkrát správný náhled, názor: ve starém jasnozření byly vjem a pojem jedno a totéž. Dnes je člověk musí učinit ve dvou oddělených krocích: Ve vnímání se musí cvičit v pozornosti a zájmu (oddávání se druhému), naproti tomu v myšlení, ve tvorbě pojmů musí rozvíjet činnost a volní sílu (sílení Já). Správně mluvit znamená přesně vyjadřovat to, co žije v nitru (ve světě duše, citů). Správně mluvit tenkrát znamenalo řídit se zjeveným slovem božstva. Mluvit podle pravdy dnes už nestačí: v novinách dnes čteme spousty pravd, „správně“ se zde mluví víc než dost - a to proto, že pravda byla mezitím mnohdy učiněna neškodnou, ba neúčinnou. Mocní snadno říkají: „Bylo by hezké, kdyby bylo možné dělat to, co je správné. To ale nemůžeme, prostě to nejde.“ Spíše než mluvit „správně“ je dnes proto na místě mluvit dobře: nejen s ohledem na teoretickou správnost obsahů, nýbrž také i s ohledem na reálné působení toho, co člověk říká a co Druhé čtyři články stezky (5. až 8.) se vztahují ke struktuře doby, k vývoji. Pátý se týká toho, co je správné v současnosti: najít si své místo, svůj individuální úkol tady a teď. To bylo tenkrát určováno spíše zvenčí, karmou nebo kastou. Dnes musí jedinec mnohem víc svobodně zápolit, aby našel své „správné místo“. Masová nezaměstnanost naší doby je dokladem tohoto zápolení. „Správný návyk“, správné úsilí (6.) se vztahuje k budoucnosti, k velkým ideálům a cílům života. To, co se tenkrát ještě vyjadřovalo skupinově v příkázáních, zákonech a zvycích, musí být dnes prostřednictvím morální fantazie jednotlivce zcela individualizováno. Správné úsilí směřovalo tenkrát k tomu, aby se člověk podrobil karmě - to dnes už nestačí. Dnes musí člověk zápolit o obtížnou rovnováhu mezi poslušností a svobodou. Toto zápolení je „správným úsilím“ dneška.

Něco podobného platí i pro minulost (7. správná paměť). Kontinuita, věrnost, měla tenkrát mnohem větší váhu než svobodné, individualizované vytváření nového. Učit se ze zkušenosti znamenalo spíše učit se ze zkušenosti druhých: od Buddhy, od předchozích generací atd. Dnes může být paměť, čerpání z životní zkušenosti „správné“, to znamená účinné ve smyslu dobra, jenom tehdy, jedná-li se o vlastní zkušenost. A meditativní život (8. správná meditace) dnes nebude moci být „správný“ bude-li člověk „v pokojíku“ sebekrásněji meditovat, avšak v tom, co dělá „v pracovně“, nebude ani stopa po tom, co se děje v meditaci.